

خلقیات ، معتقدات ، و آرزوهای شغلی روستاییان

تحقیق در روانشناسی طبقات اجتماعی در سه روستای فارس*

صاحب نظران علوم اجتماعی در باب خصوصیات خلقی و رفتار روستاییان سخن بسیار گفته و تفاوتها و تمایزاتی چندین شخصیت روستایی و شهری قایل شده اند . به نظر اکثر محققان اجتماعی ، روستاییان مردمی قدری ، سنت پرست ، فردگرا ، و محافظه کارند و ، غالباً ، به پدیده های نو افراد بیگانه از اجتماع خویش به دیده بدبینی و بی اعتمادی می نگرند . از آنجا که عوامل محیط اجتماعی در پرورش و تکوین شخصیت افراد تأثیر به سزایی دارند ، افرادی که در محیط روستایی پرورش می یابند دارای منش و شخصیتی متفاوت و متمایز با شهریان هستند . روستائین ، از یکسو ، بر اثر تماس مستقیم با عوامل سخت طبیعت حالت رضا و تسلیم به خود می گیرد و در مقابل حوادث صبر و بردباری پیشه می سازد و ، از سوی دیگر ، چون در اجتماع روستایی همبستگی اجتماعی و یگانگی بیشتری حکمفرماست ، کجروی از سوازین و سنتهای اجتماعی ، امراض روانی و پریشانی شخصیت در میان روستائین کمتر از شهرنشینان است . اما باید اذعان کرد که مفاهیمی از قبیل سنت پرستی ، فردگرایی ، قدری بودن ، و محافظه کاری ، که برای توصیف خلقیات روستاییان به کار برده شده ، معانی وسیعی دارند و در پاره ای موارد سهمنند . ازینرو ، نمی توان اینگونه اوصاف کلی را قبل از اینکه مفاهیم مذکور به درستی تعریف و با سلاکهای عینی اندازه گیری شده باشند از نظر علمی قابل قبول دانست . نارسایی دیگری که در مطالعات روانشناسی روستایی مشهود است این است که اکثر محققان روستاییان را دارای شخصیتی مشابه و متجانس پنداشته و به تفاوتهای خلقی و شخصیتی که میان ایشان وجود دارد کمتر عنایت نموده اند .

در این تحقیق ابتدا برخی از خلقیات ، معتقدات ، و انتظارات اهالی سه روستای سرودشت فارس با استفاده از پنج متغیر اندازه گیری شده و سپس کوشش شده است که رابطه پایگاه

* این تحقیق در بخش عمران ملی دانشگاه پهلوی انجام گرفته است .

طبقاتی سران خانوارهای مورد پژوهش و خصوصیات خلقی آنها باز نمایانده شود. به بیان دیگر، پاره‌ای از مسائل روانشناسی اجتماعی روستایی مطرح گردیده و پژوهشی مقدماتی انجام شده است. نخستین سؤالی که درباره مطالعه خلقیات، معتقدات، و ارزشهای روستاییان مطرح می‌شود اینست که از میان خصوصیات متعدد خلقی کدام یک را می‌توان به طور علمی مطالعه کرد و با چه روش و شیوه‌ای آنها را اندازه‌گیری و ارزیابی نمود. برای این منظور، پس از شواهدات مقدماتی درباره زندگی و رفتار اهالی سه روستای سرودشت در مدت دو ماه تابستان ۱۳۴۶، که مشغول تحقیق درباره وضع کشاورزی و اقتصادی آنان بودیم، برخی از صفات خلقی و معتقدات و آرزوهای که به نظر می‌رسند از لحاظ تحول اجتماعی و پیشرفت فعالیت‌های کشاورزان و عمران روستایی اهمیت داشته باشند، برای مطالعه انتخاب کردیم. این خصوصیات عبارتند از فردگرایی، بدبینی، انگیزه پیشرفت (achievement motivation)، قدری بودن، آرزوهای شغلی، میزان رضامندی از کار روزندگی، و احساس بیگانگی اجتماعی (alienation).

در ابتدا متغیرهای مذکور را به طور دقیق تعریف نموده و برای اندازه‌گیری آنها پرسشنامه‌ای مرکب از ۴۰ سؤال تهیه نمودیم (پیوست شماره ۱). پرسشنامه مزبور ابتدا از طریق مصاحبه با ۳۶ نفر از روستاییان منطقه سرودشت به طور آزمایشی تکمیل گردید و پس از رفع نواقص آن، در سه روستای مورد نظر مورد استفاده قرار گرفت. در تابستان سال ۱۳۴۷ دو نفر از دستیاران تحقیق بخش عمران ملی دانشگاه پهلوی برای مصاحبه با تمام ۲۰۷ نفر سران خانوارهای ساکن سه روستای مذکور به آنجا اعزام گردیدند. این دو پرسشگر در مدت ۲ روز توانستند با ۴۰ نفر از سران خانوارهای سه روستای مورد نظر مصاحبه کنند. اساجون ۱۲ تا از پرسشنامه‌های تکمیل شده ناقص بود، در تجزیه و تحلیل نهایی از آنها استفاده نشد. بدین ترتیب، در این بررسی درباره ۱۹۲ نفر، یا معادل ۷۰ درصد سران خانواده‌ها، تحقیق شده است.

اندازه‌گیری متغیرها

بطوریکه قبلاً گفته شد، برای شناخت خصوصیات خلقی و معتقدات روستاییان نمونه‌ابتدا هفت متغیر برای این تحقیق انتخاب شد و با استفاده از روش مصاحبه ۲۰ پرسشنامه تکمیل گردید. این هفت متغیر عبارتند از: (۱) انگیزه پیشرفت؛ (۲) قدری بودن؛ (۳) احساس بیگانگی اجتماعی؛ (۴) آرزوهای شغلی؛ (۵) میزان رضامندی از کار روزندگی؛ (۶) فردگرایی؛ (۷) بدبینی و سوءظن. پاسخهای افراد مورد مصاحبه کدگذاری و با ماشینهای I. B. M. استخراج شد و پس از آن به افراد مذکور، بر اساس شدت و ضعف پاسخهای آنها، نمره داده شد.

نمره هر فرد برای هر یک از متغیرهای مورد مطالعه بدین ترتیب داده شده است: اگر پاسخهای وی در جواب سؤالات مربوط به متغیر، در جهت موافق آن متغیر بوده، نمره ۱+ داده شده؛ و اگر در جهت مخالف آن بوده یا جوابهای نامربوط گفته است، نمره صفر

داده شده است. سپس نمرات به دست آمده از هرچند سؤال مربوط به متغیر مورد مطالعه با هم جمع شده و حاصل جمع آنها معرف طرز فکر و یا خصوصیات خلقی فرد تلقی شده است. مثلاً، برای اندازه گیری متغیر انگیزه پیشرفت، به پاسخهای هر فرد در جواب سؤال مربوط به این انگیزه، طبق روش بالا، نمره داده شده است. بدین ترتیب، کسی که در او انگیزه مزبور شدید است نمره ۷ و کسی که انگیزه مذکور در او بسیار ضعیف است نمره صفر خواهد داشت. اما قبل از آنکه بتوان نمراتی را که از این طریق به دست آمده به عنوان معرف طرز فکر و خصوصیت خلقی افراد تلقی کرد، باید معلوم شود که آیا تفاوت نمرات به دست آمده از پرسشنامه نشان دهنده تفاوت‌های واقعی بین افراد از لحاظ خصوصیات خلقی مذکور هست یا نه. برای پاسخ دادن به این سؤال، باید ارقام و اطلاعات به دست آمده را از نظر درجه اعتبار (reliability) و روایی (validity) آزمون کرد.^۱

درجه اعتبار پرسشنامه

منظور از تعیین درجه اعتبار این است که معلوم کنیم تا چه حد پرسشنامه از اشتباهات منظم و تصادفی مبرا است. به عبارت دیگر، آیا وسیله اندازه گیری توانسته است متغیر مورد نظر را به طور دقیق اندازه گیری کند؟ اگر پرسشنامه را پس از زمانی چند دوباره به همان افراد مورد مطالعه بدهیم آیا همان نتایج قبلی به دست خواهد آمد؟ آیا سؤالات مختلف مربوط به هر متغیر نتایج مشابهی به دست می‌دهد؟ برای بررسی این موضوع، در تحقیق فعلی از روش هماهنگی درونی یا همبستگی درونی (internal consistency)، یعنی تعیین درجه همبستگی سؤالات مختلف مربوط به هر متغیر، استفاده شده است. بدین ترتیب، پاسخهای سؤالات مربوط به هر یک از متغیرها جداگانه تجزیه و تحلیل شده (item analysis) و ضریب همبستگی آنها محاسبه شده است. سپس آن دسته از سؤالات پرسشنامه که دارای ضریب همبستگی با معنا بوده مورد استفاده قرار گرفته است.

برای روشن شدن روشی که برای تعیین درجه اعتبار پرسشنامه به کار رفته است، نحوه عمل را در مورد متغیر انگیزه پیشرفت به اختصار شرح می‌دهیم. در پرسشنامه مذکور (پیوست شماره ۱) ۷ سؤال، یعنی سؤالات شماره ۳، ۲۱، ۲۶، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۷ و ۳۸ برای اندازه گیری میزان انگیزه پیشرفت سران خانوارهای روستایی مورد مطالعه گذاشته شده است. به پاسخهایی که در جهت موافق انگیزه پیشرفت بوده نمره ۱+ و به آنهایی که در جهت مخالف آن بوده نمره صفر

۱. برای کسب اطلاع بیشتر درباره درجه اعتبار و روایی وسایل اندازه گیری، از قبیل پرسشنامه،

رجوع شود به: روشهای تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه دکتر خسرو مهندسی، از انتشارات مؤسسه

مطالعات و تحقیقات اجتماعی، جلد اول، صفحه ۲۰۸-۲۲۳.

داده شده است. سپس ضریب همبستگی بین جوابهای ۷ سؤال مذکور برای ۱۹۲ نفر نمونه محاسبه شده است (جدول I).

جدول I. ضریب همبستگی بین ۷ سؤال مربوط به انگیزه پیشرفت

شماره سؤال	۳	۲۱	۲۶	۲۸	۲۹	۳۰	۳۷
۱	—	۰/۱۷۸	۰/۱۵۷	۰/۱۲۶	۰/۰۰۰	۰/۰۱۳	۰/۰۹۲
۲۱	—	—	۰/۴۸۵	۰/۳۶۸	۰/۰۱۰	۰/۲۳۶	۰/۰۰۵
۲۶	—	—	—	۰/۳۳۶	۰/۱۲۰	۰/۲۰۷	۰/۰۷۹
۲۸	—	—	—	—	۰/۰۲۹	۰/۱۳۱	۰/۰۳۰
۲۹	—	—	—	—	—	۰/۰۷۰	۰/۰۸۲
۳۰	—	—	—	—	—	—	۰/۱۷۸
۳۷	—	—	—	—	—	—	—

در این جدول تعداد نفرات $N = 192$ و درجه آزادی $df = 190$ است. با این درجه آزادی، ضریب همبستگی بزرگتر از 0.138 در سطح 5% در صد احتمال اشتباه معنادار میباشد.

$$df = 190, r = 0.138 (p \leq 0.05)$$

بر اساس ارقام جدول بالا، سؤالی دارای درجه اعتبار است که ضریب همبستگی بین آن و سایر سؤالهای مربوط به انگیزه پیشرفت، با احتمال 5% اشتباه معنادار باشد، یعنی $r > 0.138$ باشد. با توجه به اینکه ضریب همبستگی سؤالات ۲۹، ۳۰، و ۳۷ معنادار نبود، این سه سؤال در اندازه گیری انگیزه پیشرفت مورد استفاده قرار نگرفت. بدین ترتیب، انگیزه پیشرفت بر اساس چهار سؤال دیگر، یعنی سؤالهای شماره ۳، ۲۱، ۲۶، ۲۸، که دارای ضریب همبستگی معنادار بوده، اندازه گیری شده است.

با به کار بردن روش مذکور، چون سؤالات مربوط به متغیرهای فرد گرایی و بدبینی دارای درجه اعتبار رضایت بخش نبود، از اندازه گیری آنها صرف نظر شد. از اینرو، به بررسی پنج متغیر دیگر، یعنی انگیزه پیشرفت، احساس بیگانگی اجتماعی، قدری بودن، میزان رضامندی از کار و زندگی، و آرزوهای شغلی اکتفا شد. در مورد هر یک از متغیرهای پنج گانه مذکور فقط آن عده از سؤالها که درجه اعتبار رضایت بخش داشتند مورد استفاده قرار گرفت و دیگر سؤالها حذف شد.

درجه روایی پرسشنامه

منظور از تعیین درجه روایی (validity) پرسشنامه این است که معلوم شود پرسشنامه تا چه اندازه متغیرهای مورد نظر را اندازه گرفته است. به بیان دیگر، وقتی می‌توان گفت که وسیله اندازه‌گیری دارای روایی رضایت‌بخش است که تفاوت‌های مشهود در نمرات افراد، که به وسیله آن به دست آمده، معرف تفاوت‌های واقعی بین آن افراد باشد. برای تعیین درجه روایی پرسشنامه روش‌های مختلفی وجود دارد که استفاده از برخی از آنها، مانند روایی عملی (pragmatic validity)، در بیشتر تحقیقات اجتماعی اسکان پذیر نیست. در این مطالعه، از روش روایی محتوا (content validity) برای تعیین درجه روایی متغیرها استفاده شده است. طبق این روش، رابطه‌هایی که نظراً انتظار می‌رود صحیح باشد بین متغیرهای مذکور فرض شده و سپس این فرضیه از طریق محاسبه ضریب همبستگی بین متغیرهای مورد مطالعه آزموده شده است. اگر نتیجه آزمون رابطه‌های فرض شده را تأیید کند، درجه روایی رضایت‌بخشی برای سؤال‌های مربوط به متغیرهای مورد مطالعه به دست آمده است.

برای مثال، انتظار می‌رود که همبستگی معکوسی بین متغیر قدری بودن و انگیزه پیشرفت وجود داشته باشد؛ بدین معنی که هرچه افراد بیشتر قدری باشند، انگیزه پیشرفت در آنان ضعیفتر خواهد بود. همچنین درجه رضایت از کار و زندگی رابطه معکوس با احساس بیگانگی اجتماعی خواهد داشت. برای آنکه بتوان درستی یا نادرستی فرضیه‌های بالا را بازشناخت، میانگین نمرات سران خانوارهای نمونه برای هر یک از متغیرهای مورد مطالعه، برحسب طبقه اجتماعی خانوار محاسبه شده است (جدول II).

جدول II. میانگین نمرات سران خانوارهای نمونه برای چهار متغیر مورد مطالعه برحسب طبقه اجتماعی خانوار

طبقه اجتماعی خانوار	تعداد افراد	میانگین نمره قدری بودن	میانگین نمره انگیزه پیشرفت	میانگین نمره احساس بیگانگی اجتماعی	میانگین نمره رضامندی از کار و زندگی
کارگر کشاورز	۷۸	۲/۲۹	۱/۳۳	۲/۰۸	۰/۶۴
دهقان	۹۳	۲/۰۷	۱/۶۴	۰/۹۶	۱/۴۸
کاسبکار	۱۲	۲/۲۵	۲/۲۵	۱/۴	۱
تلمبه‌کار	۹	۱/۸۰	۲/۳	۱/۱	۲
کل افراد نمونه	۱۹۲	۲/۱۵	۱/۶۰	۱/۴۳	۱/۱۴

بطوریکه ارقام جدول بالا گواهی می‌دهد، رابطه متغیرهای چهارگانه در جهت مورد انتظار است. برای نمونه، میانگین نمره قدری بودن کارگران کشاورز $۲/۲۹$ میباشد که از میانگین نمره قدری بودن تلمبه کاران ($۱/۸$) بزرگتر است. اما، در مقابل، میانگین نمره انگیزه پیشرفت کارگران ($۱/۳۳$) از میانگین نمره انگیزه پیشرفت تلمبه کاران ($۲/۳$) کوچکتر است. به بیان دیگر، بین درجه قدری بودن و انگیزه پیشرفت رابطه معکوسی مشاهده می‌شود. برای معلوم کردن اینکه تفاوت‌های میانگینهای چهار متغیر مورد مطالعه معنادارند یا نه، از فرسول ضریب همبستگی مرتبه‌ای (rank correlation) استفاده شده است. بدین نحو، ضریب همبستگی متغیر انگیزه پیشرفت و قدری بودن $۰/۸$ به دست می‌آید. اگرچه این ضریب همبستگی به علت کوچک بودن تعداد گروهها ($N=۴$) از لحاظ آماری معنادار نیست، ولی از رابطه منفی قابل ملاحظه‌ای بین آنها حکایت می‌کند. ازینرو، می‌توان گفت، با اینکه درجه روایی رضایت بخش به دست نیامده، با وجود این، متغیرهای مورد مطالعه حداقل درجه روایی لازم برای نتیجه‌گیریهای مقدماتی را دارند.

نتایج مقدماتی اندازه‌گیری متغیرهای مورد مطالعه

پس از آنکه سؤالیهای پرسشنامه از لحاظ تعیین درجه اعتبار و روایی آزموده شد، و حداقل درجه اعتبار و روایی لازم حاصل آمد، می‌توان به بررسی نتایج به دست آمده از اندازه‌گیری متغیرهای مورد نظر پرداخت. همانطور که قبلاً بیان داشتیم، فرضیه اصلی ما این است که روستاییان نمونه از نظر خصوصیات خلقی، معتقدات، و آرزوهای شغلی همانند نیستند، بلکه برحسب منزلت طبقاتی خانوار میان آنها تفسوت‌های قابل ملاحظه‌ای بین آنان وجود دارد. به بیان دیگر، شدت یا ضعف انگیزه پیشرفت، احساس بیگانگی اجتماعی، قدری بودن، درجه رضامندی از کار و زندگی و سطح آرزوهای شغلی در میان سران خانوارهای نمونه روستایی برحسب طبقه اجتماعی آنها متفاوت است. برای تعیین منزلت طبقاتی خانوار از دو ملاک اصلی، یکی رابطه رئیس خانوار با زمین و دیگری سطح تکنولوژی کشاورزی، استفاده شد. طبق این دو ملاک، ۱۹۲ خانوار نمونه به چهار طبقه اجتماعی شامل طبقه دهقان، کارگر کشاورز، کاسبکار، و تلمبه کار تقسیم شده‌اند.^۲

پیش از آنکه به بررسی نتایج این تحقیق بپردازیم، لازمست متذکر شویم که مطالعه حاضر یک پژوهش مقدماتی است و دونقص دارد: نخست آنکه، تعداد افراد نمونه محدود است زیرا

۲. برای اطلاع بیشتر درباره روش مطالعه طبقات اجتماعی در روستاها به مقاله زیر رجوع کنید:

«طبقات اجتماعی، مشخصات جمعیتی خانوار، و تحرک اجتماعی در روستای فارس»، از اسماعیل عجمی، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲، زمستان ۱۳۴۷.

تنها خانوارهای سه روستای سرودشت مورد مطالعه قرار گرفته‌اند؛ و دیگر آنکه، تعداد سؤالی که برای اندازه‌گیری هریک از خصوصیات خلقی و طرز فکر و ستایان نمونه به کاررفته از سه یا چهار تجاوز نمی‌کند. بدیهی است که این تعداد برای این منظور کافی نیست. ازینرو، نتایج حاصله را با احتیاط تلقی باید کرد.

انگیزه پیشرفت

انگیزه پیشرفت یکی از صفات اکتسابی است که فرد را به تکاپو و تلاش در راه پیشرفت و انجام کارهایی که ارزش اقتصادی و عملی دارند برمی‌انگیزد.^۳ افرادی که این انگیزه در آنها قوی است اعتماد به نفس دارند و خواهان زندگی بهتر و موفقیت‌های بزرگ هستند. این افراد معتقدند که قدرت و ثروت را می‌توان با پشتکار و جدیت به دست آورد و پدیده‌های نورا، گرچه مخاطره‌آمیز هم باشد، با آغوش بازمی‌پذیرند. شدت این انگیزه، مانند دیگر انگیزه‌های اکتسابی، در افراد و گروه‌های مختلف متفاوتست. بیشتر تحقیقاتی که درباره این انگیزه صورت گرفته حاکی از آنست که میان آن و برخی از ملاک‌های عینی موفقیت از قبیل پیشرفت تحصیلی، میزان پذیرش روش‌ها و تکنیک‌های جدید، و سطح درآمد افراد رابطه‌ای اساسی وجود دارد.^۴ از اینرو، می‌توان گفت که انگیزه پیشرفت یکی از علل موفقیت افراد در زندگی اجتماعی، تحرك و ارتقاء شغلی، و کسب ثروت و درآمد بیشتر است. برای اندازه‌گیری انگیزه مزبور تا کنون بیشتر از روش‌های پروژکتیو به ویژه روش T. A. T.^۵ استفاده شده است. در مطالعه حاضر برای اندازه‌گیری انگیزه پیشرفت روش مصاحبه و تکمیل جملات به کاررفته است.

در کشورما، با توجه به اینکه برنامه‌های عمران روستایی از قبیل اصلاحات ارضی، ترویج کشاورزی، و شرکتهای تعاونی در ده سال اخیر با سرعت در روستاها گسترش یافته، بررسی انگیزه پیشرفت و چگونگی توزیع آن در میان روستاییان اهمیت دارد. زیرا موفقیت بسیاری از طرح‌های عمرانی بستگی به این دارد که روستاییان تا چه حد به پذیرفتن روش‌های جدید و شرکت در فعالیتهای عمرانی آسادی و تمایل دارند. بدیهی است چنانچه انگیزه‌های قوی در روستاییان وجود داشته باشد می‌توان انتظار داشت که برای پیشبرد طرح‌های عمرانی کار و کوشش کنند. دیویدسک کلاند، در تحقیق جامعی که پیرامون اثرات انگیزه پیشرفت در توسعه اقتصادی جوامع مختلف انجام داده، به این نتیجه رسیده است که همبستگی مثبت و مهمی بین

۳. David Mc Celelland, et al, *The Achievement Motive*, Appleton-Century - Crofts, Inc. New York, 1953, pp. 75 - 76.

۴. Denton E. Morrison, «Achievement Motivatin of Farm Operators, A Measurement study», *Rural Sociology*, Vol. 29, No. 4, Dec. 1964, pp.

370 - 373.

۵. Thematic Apperceptive Test.

انگیزه پیشرفت و سلاکهای عمده رشد اقتصادی از قبیل درآمد سرانه، مصرف برق، و درصد باسوادان در کشورهای مختلف جهان وجود دارد. به بیان دیگر، در کشورهای که انگیزه پیشرفت قویتر است، آهنگ رشد اقتصادی سریعتر از کشورهای است که این انگیزه در آنها ضعیف است.

در مطالعه حاضر قوت انگیزه پیشرفت در میان سران خانوارهای نمونه با استفاده از روش پرسشنامه اندازه گیری شده است. با توجه به اینکه فقط از چهار سوالی که دارای درجه اعتبار و روایی لازم بوده برای اندازه گیری این انگیزه استفاده شده است، حداقل نمره افراد نمونه صفر و حداکثر آن چهار است. میانگین نمره انگیزه پیشرفت برای ۱۹۲ نفر نمونه $1/4 = 0.25$ میباشد، ولی این رقم برای طبقات مختلف ده متفاوت است. جدول III میانگین نمره انگیزه پیشرفت سران خانوارهای نمونه را برحسب موقعیت طبقاتی آنان نشان می دهد.

جدول III. میزان انگیزه پیشرفت سران خانوارهای نمونه سه روستای فارس
برحسب طبقه اجتماعی خانوار

شماره ردیف	طبقه اجتماعی رئیس خانوار	تعداد افراد نمونه (نفر)	در صد افرادی که انگیزه پیشرفت در آنها شدید است * (درصد)	تفاوت درصدها بین ردیفهای زیر از نظر آماری معنادار نیست +	میانگین انگیزه پیشرفت
۱	کارگر کشاورز	۷۸	۳۸/۴	۱ و ۲	۱/۳
۲	دهقان	۹۳	۵۳/۷	۱ و ۴	۱/۶
۳	کاسبکار	۱۲	۶۶/۶	۲ و ۴	۲/۲
۴	تلمبه کار	۹	۱۰۰/۰	۳ و ۴	۲/۳
	کل افراد نمونه	۱۹۲	۵۰/۵	—	۱/۶

* افرادی که نمره انگیزه پیشرفت آنان مساوی و یا بزرگتر از میانه (median) است دارای انگیزه قوی و افرادی که نمره شان از میانه کمتر است دارای انگیزه ضعیف فرض شده اند.
+ تفاوت درصدها از نظر آماری بین ردیفهای مذکور در سطح ۵ درصد احتمال اشتباه معنادار است.^۷

۶. David Mac Celelland, *The Achieving Society*, Princeton. N. J. D.

Van Nostrand Co., 1961.

۷. برای تعیین معنادار بودن تفاوت درصدها از نظر آماری از فرمول زیر استفاده شده است.

$$Z = \frac{P_1 - P_2}{\sqrt{P_1 P_2}} = \frac{P_1 - P_2}{\sqrt{p_q [(1/N_1) + (1/N_2)]}}$$

بطوریکه ارقام جدول بالا نشان می‌دهد، هم براساس تفاوت درصدها و هم براساس مقایسه میانگینها، همبستگی مستقیمی بین موقعیت طبقاتی فرد و میزان انگیزه پیشرفت در او وجود دارد. بدین معنی که در ۳۸/۴ درصد از کارگران کشاورز انگیزه پیشرفت «قوی» بوده و حال آنکه نسبت مزبور برای دهقانان ۵۳/۷ درصد و برای کاسبکاران ۶۶/۶ درصد و برای تلمبه کاران ۱۰۰ درصد است. تفاوت‌های مذکور بین طبقات کارگر کشاورز و دهقان و تلمبه کار از نظر آماری معنادار است، ولی تفاوت بین طبقه دهقان و کاسبکار معنادار نیست. می‌توان نتیجه گرفت که در میان سران خانوارهای مورد مطالعه هرچه موقعیت طبقاتی افراد پایینتر، انگیزه پیشرفت در آنان ضعیفتر است.

احساس بیگانگی اجتماعی

نگارنده در مرحله اول تحقیق خود، که در تابستان سال ۱۳۴۶ در سه روستای مورد مطالعه انجام شد، یک نوع احساس انزوایی و جدایی از اجتماع و ناتوانی و سرخوردگی در میان خوش‌نشینان مشاهده کرد. ازینرو، بهنگام طرح خصوصیات خلقی اهالی روستاهای مزبور برای مطالعه در مرحله دوم این تحقیق، حالت مذکور جزء یکی از متغیرهای خلقی و روانی منظور گردید و از اصطلاح «بیگانگی اجتماعی»، که مفهوم جامعه‌شناسی مناسبی برای تشریح و تحلیل اینگونه احساس و وضع روانی است، برای آن استفاده شد.^۸

اما مفهوم «بیگانگی اجتماعی» معانی متفاوتی دارد و از نظر فلسفی، اخلاقی، و جامعه‌شناسی برای توصیف حالات روانی و پدیده‌های گوناگون مورد استفاده محققان قرار گرفته است.^۹ در آثار مارکس، ویر، و دورکیم، این اصطلاح یکی از مباحث اصلی است. سیمن Seeman بیگانگی اجتماعی را از نقطه نظر فرد در رابطه وی با اجتماع، یعنی از دید روانشناسی اجتماعی، مورد بررسی قرار داده و پنج معنای متفاوت برای آن قائل شده است: (۱) ناتوانی، (۲) پوچی، (۳) بی‌معیاری، (۴) انزوا، (۵) از خود بیگانگی. این محقق دو مسئله اساسی را در زمینه مطالعه مفهوم بیگانگی اجتماعی مطرح ساخته است. یکی آنکه چه عوامل اجتماعی موجب بروز و تکوین این حالت در افرادی گردد، و دیگر آنکه آثار و عواقب وجود احساس بیگانگی اجتماعی در رفتار انسان چیست؟ جامعه‌شناس دیگری بنام نیل می‌گوید که بیگانگی اجتماعی راه‌می‌توان

۸. «بیگانگی اجتماعی» برای معادل فارسی اصطلاح «alienation» به کار رفته است. این

اصطلاح معانی متفاوتی دارد، ولی در مطالعه حاضر معنای جدایی از گروه مورد نظر بوده است.

۹. برای کسب اطلاع بیشتر در باره مفهوم رجوع کنید به: «سابقه مفهوم از خود بیگانگی»،

از لوئیز فویر، ترجمه محمد رضا پیروزکار، نامه علوم اجتماعی، دوره ۱، شماره ۲. در این مقاله مترجم اصطلاح «از خود بیگانگی» را به عنوان معادل مفهوم alienation بکار برده است.

Melvin Seeman, «On The Meaning of Alienation», *American-Sociological Review*, Vol. 24, Dec. 1959, pp. 783-791.

به صورت مفهوم یک بعدی (uni-dimensional) و هم به صورت مفهوم چندبعدی (multi-dimensional) تصور کرد و این امر را نباید متناقض دانست بلکه می توان این دو دید را به صورت مکمل در نظر داشت. بدین معنی که بیگانگی اجتماعی به صورت جامع آن یک مفهوم انتزاعی است که اجزاء و عناصر دیگری را در سطح پایینتری در برمی گیرد. ازینرو، محقق ممکن است بر روی یکی از عناصر متشکله این مفهوم تأکید نماید و یا ابعاد مختلف آن را در نظر بگیرد و به صورت تام به مطالعه همه جوانب آن اهتمام ورزد.^{۱۱}

در این مطالعه مفهوم بیگانگی اجتماعی به دو معنا، یکی احساس ناتوانی و دیگری انزوا وجدایی اجتماعی، به کار رفته است. فرضیه اصلی این است که در اجتماعات روستایی کشور ما که در سالهای اخیر، بویژه در زمینه نظام مالکیت و سازمان تولید کشاورزی، دستخوش تحولات و تغییرات اجتماعی و اقتصادی شده اند، پدیده بیگانگی اجتماعی به معنای فوق الذکر در میان روستاییان، بخصوص در طبقه خوش نشین، بروز کرده و شایع شده است. لازم به تذکار نیست که اکثر صاحب نظران پدیده بیگانگی اجتماعی را از عوارض و مصائب جوامع صنعتی معاصر می پندارند. اما، با وجود این، نباید تصور کرد که این پدیده مختص اینگونه جوامع است. مطالعات تاریخی و تطبیقی مبین آنست که بیگانگی اجتماعی در جوامع مختلف به اشکال متفاوت پدیدار گشته است. حالاتی از بیگانگی اجتماعی در جوامع کشاورزی و تعاونی کوچک نیز، که براساس برابری اجتماعی، اقتصادی و سیاسی استوارند، وجود دارد.^{۱۲}

اندازه گیری متغیر بیگانگی اجتماعی

برای اندازه گیری متغیر بیگانگی اجتماعی، به معنای مورد نظر در این مطالعه، شش سؤال در پرسشنامه (سؤالهای شماره ۴، ۹، ۱۳، ۱۹، ۲۳، و ۳۵) به کار برده شد. پس از تکمیل پرسشنامه ها در میان ۱۹۲ نفر از سران خانوارهای سه روستای مورد مطالعه، پاسخهای سؤالات مزبور نیز، به طریقی که قبلاً گفته شد، برای تعیین درجه اعتبار ارزیابی گردید و در نتیجه دو سؤال شماره ۹ و ۳۵، که درجه اعتبار آنها رضایت بخش نبود، حذف گردید. بدین ترتیب، چهار سؤال شماره های ۴، ۱۳، ۱۹، و ۲۳ در اندازه گیری نهایی مورد استفاده قرار گرفت. ازینرو، افرادی که احساس بیگانگی اجتماعی در آنها شدید است نمره ۴ و کسانی که این احساس در آنها ضعیف است نمره صفر گرفته اند.

۱۱. Arthur Neal and Salomon Retting, «On The Multi-dimensionality of Alienation», *American Sociological Review*, Vol. 32, No. 1, 1967, pp. 54-64.

۱۲. مقاله لوئیز فویور، که سابقاً ذکر آن رفت، ص ۱۹.

سیانگین نمره بیگانگی اجتماعی برای ۱۹۲ نفر سران خانوارهای نمونه ۱/۴۳ است. این رقم برای طبقه کارگر کشاورز ۳ و برای دهقانان ۹/۰ است (جدول IV).

جدول IV. احساس بیگانگی اجتماعی در میان سران خانوارهای سه روستای فارس

بر حسب طبقه اجتماعی خانوار

شماره و دیف	طبقه اجتماعی رئیس خانوار	تعداد افراد نمونه (نفر)	درصد افرادی که احساس بیگانگی اجتماعی در آنها شدید است (درصد)	تفاوت در صداهایین ردیفه ی زیر از نظر آماری معنادار است	میانگین نمره بیگانگی اجتماعی
۱	کارگر کشاورز	۷۸	۶۶/۶	۱ و ۲	۲/۰
۲	دهقان	۹۳	۳۷/۹	۱ و ۴	۰/۹
۳	کاسیکار	۱۲	۴۱/۷	—	۱/۴
۴	تلمبه کار	۹	۲۲/۲	—	۱/۱
کسل افراد نمونه		۱۹۲	۴۴/۲	—	۱/۴۳

به افرادی که نمره بیگانگی آنها مساوی و یا بزرگتر از میانه (median) است .

جدول بالا حاکی از آنست که درجه احساس بیگانگی اجتماعی ، چه براساس تفاوت درصدها و چه براساس مقایسه میانگینها، در طبقات مختلف سه روستای مذکور متفاوتست. این تفاوت درصدها بین طبقه کارگر کشاورز با دهقان و کارگر کشاورز با تلمبه کار از نظر آماری معنادار است. بطوریکه ملاحظه می شود ، این خصوصیت روانی در میان کارگران کشاورز در مقایسه با سایر طبقات اجتماعی شدیدتر است، چه ۶۶/۶ درصد کارگران کشاورز در خود احساس بیگانگی شدید داشته اند ، و حال آنکه رقم مشابه برای دهقانان ۳۷/۹ درصد است. به نظر می رسد که یکی از عللی که موجب شدت احساس بیگانگی در میان قشر کارگر کشاورز شده نحوه اجرای قانون اصلاحات ارضی است ، زیرا بر طبق قانون مذکور اراضی تنها به زارعین صاحب نسق واگذار گردید و کارگران کشاورز هیچ بهره ای از این قانون نبرده اند.

قدری بودن

اغلب محققان علوم اجتماعی روستاییان را مردمی قدری مذهب می دانند و چنین استدلال می کنند که چون روستائینان دائماً با عوامل سخت طبیعت در ستیزند ، تازمانی که تکنولوژی جدید ایشان را بر طبیعت مسلط نکرده است ، در مقابل فشارهای آن سرتسلیم فرود می آورند و گمان

می‌کنند که سرنوشت دگرگون‌نشدنی است و تقدیر را تدبیر نیست.^{۱۳} اما، همانگونه که سوروکین می‌گوید، بسیاری از صفات خلقی و معتقدات از جمله محافظه‌کاری، انفراد، و قدری بودن، که به روستاییان نسبت داده شد، بطور علمی تعریف نشده و با معیارهای دقیق سنجیده نشده است. ازینرو، نمی‌توان این قبیل کلیات را قبل از مطالعات علمی منظم پذیرفت.^{۱۴} برای مثال، درباره قدری بودن روستاییان سخن بسیار گفته شده ولی کمتر این خصوصیت به طور علمی مورد مطالعه قرار گرفته است.

در تحقیق حاضر قدری بودن به معنای اعتقاد به سرنوشت و پذیرفتن امور بدون چون و چرا تعریف شده و برای اندازه‌گیری آن ۵ سؤال (سئوالهای شماره ۲، ۷، ۱۱، ۱۶ و ۲۰) در پرسشنامه تنظیم شده است. اما پس از اینکه پاسخهای سئوالهای مذکور بری تعیین درجه اعتبار ارزیابی شد، چون دو سؤال شماره ۱۶ و ۲۰ درجه اعتبار رضایت بخش نداشت، در تحلیل نهایی حذف گردید. بدین ترتیب، درجه قدری بودن افراد مورد مطالعه، با توجه به پاسخهای آنان به سه سؤال شماره ۲، ۷، و ۱۱ به دست آمده است. به پاسخهایی که در جهت موافق قدری بودن بوده‌اند نمره ۱+ و به سایر پاسخها نمره ۰ صفر داده شده است. از این جهت افرادی که جمع نمره آنها ۳ می‌باشد اعتقاد شدید به قضا و قدر دارند و افرادی که نمره صفر آورده‌اند کمتر به قضا و قدر اعتقاد دارند. میانگین نمره قدری بودن برای سران خانوارهای نمونه ۲/۱ است. بالا بودن میانگین سبب آنست که بطور کلی روستاییان مورد مطالعه تا حد زیادی قدری مذهب‌اند. جدول V درجه قدری بودن افراد را بر حسب طبقه اجتماعی آنها نشان می‌دهد.

جدول V. درجه قدری بودن سران خانوارهای نمونه سه روستای فارس

بر حسب طبقه اجتماعی خانوار

شماره ردیف	طبقه اجتماعی رئیس خانوار	تعداد سران خانوارهای نمونه (نفر)	درصد افرادی که اعتقاد به سرنوشت در آنان شدید است * (درصد)	تفاوت در صد هابین ردیفهای زیر از نظر آماری معنادار است	میانگین نمره قدری بودن
۱	کارگر کشاورز	۷۸	۵۱/۲	۱ و ۴	۲/۳
۲	دهقان	۹۳	۳۴/۴	—	۲/۱
۳	کاسبکار	۱۲	۴۱/۷	—	۲/۲
۴	تلمبه‌کار	۹	۱۱/۱	—	۱/۸
	کدل افراد نمونه	۱۹۲	۴۰/۶	—	۲/۱

* افرادی که نمره قدری بودن آنها مساوی یا بزرگتر از میانه است.

۱۳. مقدمه برجانه شناسی ایران، جمشید بهنام، شاپور راسخ، ص ۲۲۸.

۱۴. Sorokin, et al, *Systematic Source Book In Rural Sociology*, Vol III,

Second Edition, 1965. pp. 264 - 266.

ارقام جدول ۷ حاکی از آنست که تفاوت‌هایی از لحاظ درجه قدری بودن میان طبقات اجتماعی ده وجود دارد. اما از نظر آماری فقط تفاوت بین طبقه کارگر کشاورز و تلمبه کار معنادار است. چنین به نظر می‌رسد که قدری بودن حالت ذهنی عمومی روستاییان باشد. اما این حالت، بطوریکه ملاحظه می‌کنیم، در میان طبقه کارگر کشاورز (۱/۲ درصد) و طبقه کاسبکار (۱/۷ درصد) شدیدتر است تا در میان افراد دو طبقه دیگر. شدت قدری بودن کارگران کشاورز را شاید بتوان ناشی از عدم تأمین شغلی و احساس بیگانگی اجتماعی آنان دانست. در مورد کاسبکاران ده چنین به نظر می‌رسد که چون مخاطرات کسب و کارشان زیاد است بیش از دیگر روستائیان به قضا و قدر معتقدند.

احساس رضایت از کار و زندگی

احساس رضایت از کار و زندگی یکی از جلوه‌های کلی شخصیت انسان است. کیفیت و کمیت این احساس، که خود زائیده عوامل محیط اجتماعی و شیوه پرورش و تکوین شخصیت است، در طرز فکر، رفتار، و تمایلات انسان سخت مؤثر است. با توجه به اینکه اسکانات اقتصادی و شیوه زندگی در طبقات اجتماعی مختلف متفاوتست، می‌توان انتظار داشت که درجه خرسندی از کار و زندگی در میان افراد طبقات اجتماعی مختلف متفاوت باشد. در این زمینه فرض ما نیز این است که تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای میان سران خانوارهای طبقات کارگر، کشاورز، دهقان، کاسبکار و تلمبه کار وجود دارد.

برای اندازه‌گیری میزان رضایت سران خانوارهای نمونه از دو سؤال شماره ۳۱ و ۳۲ پرسشنامه استفاده شده است. هر دو سؤال مذکور درجه اعتبار رضایت بخشی دارند. بدین ترتیب، افرادی که نمره ۲ آورده‌اند از کار و زندگی خود رضایت دارند و کسانی که نمره صفر آورده‌اند حاکی از نارضایتی آنانست. میانگین نمره میزان رضایت برای سران خانوارهای نمونه ۱/۱ است، ولی این عدد برای طبقات چهارگانه ده متغیر است (جدول VI).

جدول VI. میزان رضایت از کار و زندگی در میان سران خانوارهای سه روستای فارس
بر حسب طبقه اجتماعی خانوار

شماره ردیف	طبقه اجتماعی رئیس خانوار	تعداد سران خانوارهای نمونه (نفر)	در صد افرادی که از کار و زندگیشان راضیند* (درصد)	تفاوت در صد هابین ردیفهای زیر از نظر آماری معنادار است	میانگین نمره رضامندی
۱	کارگر کشاورز	۷۸	۱۱/۵	۱ با ۲ و ۳ و ۴	۰/۶
۲	دهقان	۹۳	۵۴/۸	۲ با ۴	۱/۵
۳	کاسبکار	۱۲	۳۳/۳	۳ با ۴	۱/۰
۴	تلمبه کار	۹	۱۰۰	—	۲/۰
	کل افراد نمونه	۱۹۲	۳۸	—	۱/۱

* افرادی که نمره رضایت آنها مساوی یا بزرگتر از میانه است.

از ارقام جدول VI برسی آید که همبستگی مستقیمی بین میزان رضایت از کار و زندگی و موقعیت طبقاتی سران خانوارها وجود دارد. بدین معنی که تنها ۱/۵ درصد کارگران کشاورز از کار و زندگی خود راضیند و حال آنکه رقم مشابه برای کاسبکاران ۳/۳ درصد، برای دهقانان ۴/۸ درصد و برای تلمبه کاران ۱۰ درصد است. یکی از عوامل رضایت دهقانان در سه روستای مزبور اجرای برنامه اصلاحات ارضی است. ولی، در مقابل، خوش نشینان ده، بطوریکه سابقاً گفته شد، چون هیچ بهره‌ای از این برنامه نصیبشان نشده، سخت ناراضی شده‌اند.

آرزوهای شغلی

آرزوهای شغلی یکی از شاخصهای بارز تمایلات، آرزوهای کلی، و انتظارات افراد در زندگی خصوصی و اجتماعی آنانست. با توجه به اینکه افراد هر طبقه اجتماعی دارای امکانات اقتصادی و شیوه زندگی متفاوتی هستند، می‌توان گفت که سطح آرزوهای شغلی افراد، از یک سو، تابع موقعیت طبقاتی خانواده آنهاست و، از سوی دیگر، در نوع مشاغل آتی ایشان تأخیری مؤثر است. بدیهی است نباید تصور کرد که تنها داشتن آرزوی شغل خاصی موجب می‌شود که انسان آن شغل را در آینده به دست آورد، بلکه عوامل متعدد دیگری از قبیل امکانات اقتصادی و اجتماعی خانواده، استعداد و خصوصیات خلقی فرد، و تحولات اقتصادی و تکنولوژی جامعه در تعیین نوع مشاغل افراد اثر فراوان دارد.

در مطالعه فعلی اصطلاح «آرزوی شغل» که به معنای تمایل و آرزوی کلی فرد برای به دست آوردن شغل معینی در آینده تعریف شده، به عنوان معرف و جلوه‌ای از طرز فکر، سطح انتظارات، و آمال روستاییان نمونه تلقی شده است. کیفیت و جهت آرزوهای شغلی سران خانوارهای نمونه برای خود و پسرانشان با تحلیل پاسخهای آنان به دو سؤال شماره ۳۳ و ۳۶ پرسشنامه تعیین شده است. مشاغلی که سران خانوارهای نمونه برای خود یا پسرانشان آرزو دارند، به پنج طبقه تقسیم شده است: ۱) مشاغل عالی (دکتر و مهندس)؛ ۲) کارمندی دولت (اداری، ارتشی، معلم، سپاهی)؛ ۳) پیشه‌ور و کارگرفنی؛ ۴) مشاغل مربوط به کشاورزی دامداری؛ ۵) سایر مشاغل.

بررسی ارقام جدول VII نشان می‌دهد که اکثریت روستاییان نمونه (۶۹/۲ درصد) می‌خواهند همان شغل فعلی خود را داشته باشند و حال آنکه ۸ درصد آنها برای پسرانشان شغلی بجز شغل خود آرزو دارند. جدول زیر آرزوهای شغلی سران خانوارهای نمونه را بر حسب طبقه اجتماعی خانوار به دست می‌دهد.

جدول VII. آرزوهای شغلی سران خانوارهای سروستای فارس
برحسب طبقه اجتماعی خانوار

آرزوی شغلی رئیس خانوار				تعداد	طبقه اجتماعی رئیس خانوار
سایر مشاغل (درصد)	پیشه‌ور و کارگر فنی (درصد)	زراعت و دامداری (درصد)	شغل فعلی (درصد)		
۳۵/۸	۶/۴	۲۱/۸	۳۴/۸	۷۸	کارگر کشاورز
۳/۲	—	—	۹۶/۸	۹۳	دهقان
۳۳/۳	۸/۳	۸/۳	۵۰	۱۲	کاسبکار
—	—	—	۱۰۰	۹	تلمبه‌کار
۱۸/۲	۳/۱	۹/۳	۶۹/۲	۱۹۲	جمع

بطوریکه از ارقام جدول بالا برسی آید، فقط ۳۵/۸ درصد از کارگران کشاورز آرزو دارند شغل فعلی خود را داشته باشند، در صورتیکه رقم مشابه برای کاسبکاران ۵۰ درصد، برای دهقانان ۹۶/۸ درصد، و برای تلمبه‌کاران ۱۰۰ درصد است. ۳۵/۸ درصد از کارگران کشاورز مشاغل دیگری را آرزوی می‌کنند و ۲۱/۸ درصد آنان آرزوی شغل کشاورزی و ۶/۴ درصد آرزوی مشاغل پیشه‌وری و کارگری فنی را دارند.

نکته دیگری که در زمینه آرزوهای شغلی مطرح می‌شود آرزوی شغلی سران خانوارها برای پسرانشان است. در این مورد، اکثر روستاییان مورد مطالعه آرزو دارند که پسرانشان شغلی غیر از شغل خود آنها داشته باشند.

جدول VIII. آرزوهای شغلی سران خانوارهای نمونه سه روستای فارس برای پسرانشان
برحسب طبقه اجتماعی خانوار

آرزوی شغلی رئیس خانوار برای پسرش						تعداد سران خانوارهای نمونه (نفر)	طبقه اجتماعی رئیس خانوار
سایر مشاغل (درصد)	کشاورزی و دامداری (درصد)	پیشه‌ور (درصد)	کارمند دولت (درصد)	مشاغل عالی (دکتر، مهندس) (درصد)	شغل خودم (درصد)		
۳۸	۵/۱	۱۱/۵	۳۳/۳	۷/۶	۳/۸	۷۸	کارگر کشاورز
۲۶/۸	—	—	۲۶/۸	۱۰/۷	۳۵/۴	۹۳	دهقان
۲۵	۲۵	—	۱۶/۶	۲۵	۸/۳	۱۲	کاسبکار
۲۳/۲	—	۱۱/۱	۲۲/۲	۱۱/۱	۳۳/۳	۹	تلمبه‌کار
۲۳/۲	۳/۶	۵/۲	۲۸/۶	۱۰/۴	۲۰/۸	۱۹۲	کل افراد

بطوریکه از ارقام جدول بالا برمی آید، تنها ۳/۸ درصد کارگران کشاورز مایلند پسرانشان شغل خود آنها را داشته باشند. این نسبت برای دهقانان ۳۵/۴ درصد و برای تلمبه کاران ۳۳/۳ درصد است. سران خانوارهای نمونه مشاغل دولتی را بیش از سایر مشاغل برای پسران خود طالبند. ۳۳/۳ درصد کارگران کشاورز، ۲۶/۸ درصد دهقانان، ۱۶/۶ درصد کاسبکاران و ۲۲/۲ درصد تلمبه کاران آرزو دارند که پسرانشان شغلی از قبیل معلمی، کارمندی اداره، و مشاغل ارتشی به دست آورند. بدین ترتیب، مشاهده می کنیم که از نظر آرزوهای شغلی برای پسران نیز تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای بین طبقات اجتماعی مختلف روستایی وجود دارد. برای آنکه تصویر روشنتری از رابطه طبقه اجتماعی با آرزوهای شغلی سران خانوارهای روستایی نمونه به دست آید، ۱۹۲ خانوار نمونه را به دو طبقه وسیع، یکی کشاورز (دهقان و تلمبه کار)، و دیگری طبقه خوش نشین (کارگر کشاورز و کاسبکار) تقسیم کردیم و پاسخهای آنان در مورد آرزوهای شغلی برای پسرانشان در جدول زیر آمده است.

جدول IX. آرزوهای شغلی سران خانوارهای نمونه* سه روستای فارس برای پسران خود

برحسب طبقه اجتماعی خانوار

طبقه اجتماعی خانوار	تعداد سران خانوارهای نمونه (نفر)	آرزوی شغلی رئیس خانوار برای پسرش				
		شغل خودم (درصد)	مشاغل عالی (دکتر ، مهندس) (درصد)	کارمند دولت (درصد)	پیشه‌ور و کارگری (درصد)	کشاورزی و دامداری (درصد)
دهقان	۱۰۲	۳۳/۳	۱۰/۷	۲۶/۴	۱	۲
خوش نشین	۹۰	۴/۴	۱۰	۳۱/۱	۱۰	۷/۷
جمع کل افراد نمونه	۱۹۲	۱۹/۸	۱۰/۴	۲۸/۶	۵/۲	۴/۶

جدول بالا همین آنست که تنها ۱۹/۸ درصد روستاییان نمونه مایلند پسرانشان شغل خود آنان را داشته باشند و ۸۰/۲ درصد بقیه آرزو دارند که پسرانشان شغلی غیر از شغل خودشان به دست آورند. ۲۸/۶ درصد سران خانوارهای نمونه مشاغل دولتی، ۱۰/۴ درصد مشاغل عالی، ۵/۲ درصد مشاغل پیشه‌وری و کارگری فنی، و ۳۱/۳ درصد سایر مشاغل را برای پسران خود طالبند. کشاورزان بیش از طبقه خوش نشین مایلند پسرانشان شغل خود آنان را داشته باشند.

(۳/۳ درصد در مقابل ۴/۴ درصد)؛ همچنین ۶/۴ درصد کشاورزان در مقابل ۳۱/۱ درصد خوش‌نشینان گفته‌اند که آرزو دارند پسرانشان مشاغل دولتی به دست آورند و تنها یک درصد دهقانان مایلند پسرانشان کارگر فنی یا پیشه‌ور بشوند و حال آنکه رقم مشابه برای خوش‌نشینان ۱ درصد است.

خلاصه و نتیجه

بطور کلی، نتایج به دست آمده از بررسی خلیقات و معتقدات سران خانوارهای سه روستای مورد مطالعه موافق با اصول و فرضیه‌های روانشناسی اجتماعی است. بدین معنی که تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای از لحاظ انگیزه پیشرفت، احساس بیگانگی اجتماعی، قدری بودن، میزان رضایت از کار زندگی و آرزوهای شغلی در میان سران خانوارهای طبقات مختلف اجتماعی سه روستا وجود دارد. اما باید اذعان کرد که اهمیت مطالعه فعلی در وهله اول از لحاظ نتایج آن نیست بلکه بیشتر بواسطه طرح مسائل و بکاربردن روشهای تازه در تحقیقات روستایی کشور است. چه در این مطالعه مختصر هم برخی مفاهیم علمی جامعه‌شناسی و روانشناسی اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته و هم ملاکها و وسایلی برای اندازه‌گیری این مفاهیم پیشنهاد شده است. از این گذشته، کوشش شده است که روابط و نتایج به دست آمده با استفاده از تئوریهای اجتماعی توجیه و بیان شود.

پیوست شماره ۱

دانشگاه پهلوی

برنامه عمران ملی

پرسشنامه خصوصیات اجتماعی و طرز فکر روستاییان

شماره پرسشنامه	نام ده
تهیه کننده: دکتر اسماعیل عجمی	نام بخش
دانشیار جامعه‌شناسی روستایی	

۱. به نظر شما در این دنیا هر کس باید بیشتر به فکر خودش باشد یا به فکر دیگران؟

۱. بیشتر به فکر خودش باشد تا دیگران.

۲. بیشتر به فکر دیگران باشد تا خودش.

۲. آیا آدم می‌تواند سرنوشت خودش را عوض کند؟

۱. بله

۲. خیر.

۳. آیا به نظر شما این چند روزه عمرارزش اینقدر کار کردن و زحمت کشیدن را دارد؟
۱. بله
۲. خیر.
۴. آیا به نظر شما بیشتر سردم واقعاً علاقه دارند که ببینند چه بر سر دیگران می‌آید؟
۱. بله.
۲. خیر.
۵. به نظر شما اگر هر خانوار کشاورز روی زمین خودش تنها کار کند بیشتر استفاده و صرفه دارد یا اینکه با دیگران شریک شود؟
۱. اگر هر خانوار روی زمین خودش زراعت کند بیشتر استفاده و صرفه دارد.
۲. اگر هر خانوار با دیگران شریک بشود بیشتر استفاده و صرفه دارد.
۶. آیا هرکسی به این دهات می‌آید بیشتر دنبال نفع و صرفه خودش است؟
۱. بلی.
۲. خیر.
۷. آیا هرچه به سر آدم می‌آید نتیجهٔ بخت و اقبال خودش است؟
۱. بله.
۲. خیر.
۸. اگر خبردار شوید که سبب زمینی فروش خوبی دارد و شما تا بحال آن را نکاشته‌اید، آیا حاضرید در سال آینده سبب زمینی بکارید؟
۱. بلی.
۲. خیر.
۹. اگر خدای نخواستہ مصیبت یا ناراحتی سختی برای شما اتفاق بیفتد فکر می‌کنید کسی پیدا بشود که به شما کمک کند؟
۱. بله.
۲. خیر.
۱۰. اگر هکتار زمین به شما برسد آیا دلتان می‌خواهد روی زمین خودتان تنها کشت و کار کنید یا دلتان می‌خواهد زمین خود را با زمین سایر کشاورزان پهلوی هم بگذارید و شریک شوید و با هم زراعت کنید؟
۱. دلم می‌خواهد با سایر کشاورزان شریک شوم و با هم زراعت کنیم.
۲. دلم می‌خواهد خودم تنها روی زمینم زراعت بکنم.
۱۱. به نظر شما کشاورزانی که وضعشان خوب است و پولدار شده‌اند آیا بیشتر نتیجهٔ بخت و اقبالشان بوده یا بیشتر نتیجهٔ دانایی و کارورندگی آنها؟
۱. بیشتر نتیجهٔ بخت و شانس و اقبالشان بوده.
۲. بیشتر نتیجهٔ دانایی و کار و زندگی‌شان بوده.
۱۲. اگر دست خودتان بود و اختیار داشتید کدام یک از دو شغل را برای خودتان انتخاب می‌کردید؟
۱. شغلی که درآمدش کم است ولی همیشگی است.
۲. شغلی که درآمد خوبی دارد اما ممکن است از دست بدهید.

۱۳. اگر خدای نخواست اهل ده دچار مشکلی بشوند آیا از دست شما کاری بر می آید؟
 ۱. بله.
 ۲. خیر.
۱۴. اگر لازم باشد که برای خرید کود شیمیایی، بذر یا وسایل کشاورزی به شهر بروید آیا خودتان تنها به شهر می روید یا اینکه صبر می کنید با دیگران بروید؟
 ۱. صبر می کنم که با دیگران بروم.
 ۲. خودم تنها می روم.
۱۵. آیا در این دنیا آدم می تواند به مردم اعتماد (اعتبار) کند؟
 ۱. بله.
 ۲. خیر.
۱۶. اگر موقعی که در مزرعه خود مشغول آبیاری هستید خدای نخواست ماری پای شما را نیش بزند آیا فکر می کنید که قضا و قدر این بوده که مار شما را بزند یا اینکه نتیجه بی احتیاطی خودتان بوده است؟
 ۱. نتیجه بی احتیاطی خودم بوده.
 ۲. نتیجه قضا و قدر بوده.
۱۷. اگر دست خودتان بود و اختیار داشتید کدام یک از این دو شغل را برای خودتان انتخاب می کردید؟
 ۱. شغلی که ممکن است کاملاً موفق بشوم یا ممکن است کاملاً شکست بخورم.
 ۲. شغلی که نه کاملاً موفق بشوم و نه کاملاً شکست بخورم.
۱۸. اگر خبردار شوید که کشت خطی برای چغندر کاری بیشتر از کشت کرتی محصول می دهد آیا حاضرید مزرعه چغندر کاری خودتان را به صورت کشت خطی بکارید؟
 ۱. بله.
 ۲. خیر.
۱۹. آیا فکر می کنید که تنها و غریب هستید؟
 ۱. بیشتر وقتها.
 ۲. گاهی وقتها.
۲۰. اگر خدای نخواست محصول چغندر زارعین یکسال خیلی کم شود یا از بین برود به نظر شما نتیجه چه چیزی بوده است.
 ۱. نتیجه این بوده که چغندر سمپاشی نشده یا کم آب خورده.
 ۲. نتیجه بدشانسی و بدبختی زارعین بوده.
۲۱. اگر خدا خواست و شما ده هزار تومان در بلیط بخت آزمایی بردید با این پول اول از همه چه کاری کنید؟ (بنویسید).
 ۲۲. اگر در شهر شغلی برای شما پیدا شود آیا حاضرید شغل فعلی خودتان را از دست بدهید و به خاطر آن شغل به شهر بروید؟
 ۱. بله.
 ۲. خیر.

۲۳. آیا مردم به آدبهای مثل شما اهمیت می دهند و حرمت می گذارند؟
۱. بله.
  ۲. خیر.
۲۴. اگر بخواهید چند روز در شهر زندگی کنید و پول به اندازه کافی داشته باشید آیا حاضرید مثل شهریهها لباس بپوشید یا همان لباس خودتان را می پوشید؟
۱. لباس خودمان را می پوشم.
  ۲. مثل شهریهها لباس می پوشم.
۲۵. آیا به نظر شما سیلی نقد بهتر از حلوای نسبه است؟
۱. بله.
  ۲. خیر.
۲۶. اگر دست خودتان بود و می توانستید، چه جور آدمی دلتان می خواست باشید؟
۱. آدمی که بیشتر اهالی ده او را دوست بدارند.
  ۲. آدمی که در زندگی و کار و کسب خود موفق و جلوتر از دیگران باشد.
  ۳. آدمی که مستقل باشد و کاری به دیگران نداشته باشد.
۲۷. اگر مهندسین کشاورزی تشخیص بدهند که در زمینهای شما پنبه محصول خوبی خواهد داد و درآمدش بیشتر از محصولات فعلی شما خواهد بود آیا حاضرید کشت محصولات فعلی خود را ترک کنید و بجای آن پنبه بکارید؟
۱. بله.
  ۲. خیر.
- (در این قسمت ۳ جمله زیر را بخوانید و خواهش کنید که پاسخ دهنده آنها را تکمیل کند)
۲۸. بهترین آدبها .....
۲۹. خیلی ناراحت می شوم وقتی که .....
۳۰. اول از همه دلم می خواهد .....
۳۱. آیا از کار و شغل خودتان راضی هستید؟
۱. بله.
  ۲. نخیر.
۳۲. وقتی وضع زندگی خانواده خودتان را با وضع زندگی سایر خانواده های این ده پهلوی هم می گذارید و مقایسه می کنید وضع زندگی خودتان را چطور می بینید؟
۱. از بیشتر خانواده های این ده بدتر است.
  ۲. از بیشتر خانواده های این ده بدتر است.
  ۳. چه شغلی را آرزو می کنید در آینده داشته باشید؟
۱. همین شغل فعلی را.
  ۲. شغل دیگری (بنویسید) چه شغلی؟
۳۴. آیا به نظر شما وضع زندگی مردم معمولی (آدبهای عادی) روز بروز بدتر می شود؟
۱. بله.
  ۲. نخیر.

۳۵. آیا به نظر شما بیشتر مردم آرزو می کنند شغل خود را عوض کنند؟

۱. بله .
۲. نخیر .

۳۶. چه شغلی برای پسران آرزو می کنید؟

۱. شغل خودم را .
۲. شغلی دیگری را. (چه شغلی؟)

۳۷. بزرگترین آرزوی شما در زندگی چیست؟

۳۸. اگر پول به اندازه کافی داشته باشید دلتان می خواهد چه نوع وسیله رفت و آمد داشته باشید؟

۱. دوچرخه .

۲. موتورسیکلت .

۳. ماشین .

۳۹. آیا رادیو دارید؟ ۱. بله . ۲. خیر .

۴۰. آیا به رادیو گوش می کنید؟

۱. خیر .
۲. تقریباً هر روز گوش می کنم .
۳. گاهگاه گوش می کنم .

۴۱. چه برنامه رادیو را بیشتر دوست دارید؟ ۱. اخبار . ۲. برنامه دهقان .

۳. موسیقی . ۴. برنامه های دیگر. (بنویسید)

۴۲. آیا روزنامه یا مجله می خوانید؟

۱. نخیر .
۲. تقریباً هر روز می خوانم .
۳. گاهگاه می خوانم .

۴۳. اگر دست خودتان بود و اختیار داشتید کدام یک از این دو شغل را برای خودتان انتخاب می کردید؟

۱. شغلی که خودم تنها بتوانم انجام دهم .
۲. شغلی که با دیگران انجام دهم .

۴۴. آیا به سینما می روید؟

۱. خیر .
۲. ماهی یک مرتبه و بیشتر .
۳. کمتر از یک مرتبه در ماه .

۴۵. در سال چند مرتبه به شیراز می روید؟

۱. ماهی دوسه مرتبه یا بیشتر.
۲. تقریباً ماهی یک مرتبه.
۳. یکی دو مرتبه در سال.
۴۶. چندسال دارید؟
۴۷. وضع ازدواج: ۱. متأهل. ۲. مجرد. ۳. نوع دیگر. (بنویسید).
۴۸. در خانوار شما با خودتان چند نفر زندگی می کنند (یعنی تعداد اعضاء خانوار).
۴۹. وضع سواد: ۱. بیسواد. ۲. تحصیلات قدیم. ۳. کلاس اول تا سوم ابتدایی. ۴. کلاس چهارم یا ششم ابتدایی. ۵. بیش از ۶ کلاس ابتدایی. (چند کلاس؟)
۵۰. آیا به کلاس اکابر یا کلاس شبانه و سپاهی دانش می روید؟
  ۱. بله
  ۲. خیر.
۵۱. شغل اصلی شما چیست؟ (یعنی شغلی که بیشتر وقت خود را صرف آن می کنید).
  ۱. کشاورز. ۲. کارگر روزمزد و فاعله. ۳. دکاندار. ۴. نوع دیگر. (بنویسید).
۵۲. اگر کشاورز هستید وضع زمینهای شما چگونه است؟

وضع زمینداری	مقدار زمین به هکتار	چگونگی پراخت بابت زمین (چه مقدار از محصول یا پول نقد بابت زمین می بردارید؟)
۱. ملکی (مالک زمین هستید)		
۲. زمین را از اصلاحات ارضی گرفته اید		
۳. تلمبه کاری		
۴. اجاره ای		
۵. نوع دیگر (بنویسید)		

۵۳. شغل اصلی پدرتان چیست (اگر فوت کرده شغل اصلی او چه بوده است)؟
  ۱. کارگر روزمزد و فاعله. ۲. دکاندار. ۳. عشایری و دامداری.
  ۴. رعیت. ۵. خرده مالک (زمین ملکی داشته). ۶. نوع دیگر. (بنویسید).
  ۵۴. وضع سواد پدر. ۱. بیسواد. ۲. باسواد.